

Joonis 1. Eesti Vabariigi sõjaväe hobusteostu komisjon
Buddha bareljeefi juures 1934. aastal Petseris.
Foto: *Martin-Friedrich Bergmanni* kollektsioonist Viljandi muuseumis

Petseri Buddhast ja tema autorist

Mait Talts

Viljandi muuseumi materjalidega tutvudes hakkas juhuslikult silma üks mõneti eksootiline foto Vabadusristi (VR II/3) kavaleri Martin-Friedrich Bergmanni kollektsioonist (vt joonis 1). Sellel on kujutatud Eesti Vabariigi sõjaväe hobusteostu komisjoni väidetavalt kusagil Petseri lähedal paiknenud Buddha kuju (õigupoolest bareljeefi) juures 1934. aastal.¹ Asi tundus intrigeeriv, mistõttu asusin juhtumit lähemalt uurima. Ilmnes, et valdava enamiku Eesti budistide ja budoloogide, aga ka seto aktiivsemate kultuuriaktivistide jaoks oli see omaaegne Buddha hiigelbareljeef Petseri lähistel täielik uudis. Üksikud olid vaid midagi bareljeefi olemasolust kuulnud. Milline oli kuju saatus, ei osanud esialgu keegi öelda. Asja lähemalt uurides ilmnes siiski, et omaaegses Lõuna-Eesti ajakirjanduses oli tõepoolest juttu bareljeefi rajamisest ja lühikese ajaga üheks Petseri omapärasemaks turistide huviobjektiks kujunemisest.

Nii kirjutab Tartu ajaleht *Vaba Sõna* 14. juunil 1934 (Buddha raidkuju... 1934) järgmist: „Neil päevil valmis Bogdanovka jõe² oru kallasel hiiglasuur Buddha raidkuju, milline näha kaugele teele.“ Kuju oli raiutud „kõrgesse paeliiva seinasse, väikesel „põrguseinal““. Ja leht lisab: „Koht, kus kuju asub, on linnast vaevu vast pool km eemal. [---] Kuju olemasolu oli seni saladuses ning sellest teadsid vaid mõned üksikud.“ Kaks päeva hiljem refereeris ajaleht *Elu* peaaegu sõna-sõnalt seda uudist (Buddha kuju...1934). Samal päeval ilmunud *Petseri Uudised* on aga ilmselt oma kirjasaatja koha peale saatnud. Kõik kolm allikat mai-

¹ VM VMF 375: 16/9 E.

² Praegu tuntud peamiselt Patškovka jõena.

nivad ära ka kuju looja nime. Selleks on „endine Petseri maavalitsuse tehnik“ härra Tõruke (Buddha raidkuju... 1934).

Petseri Uudised („Buddha“ paekaldas... 1934) alustab sõnadega: „Juba paari nädala eest võis märgata endist maavalitsuse tehnikut hra Tõrukest kirve ja noaga askeldamas Bogdanovka oja orus ühe kõrgema paekalda juures.“ Kuju paistvat „selgesti maanteele, milline viib maahaigla poole“ ning „kuuldavasti olla leidunud juba kummardajaid õige rohkesti, nii et kardetakse ümberusustamist“. Kuju ise olevat õnnestunud „üle ootuste hästi“ ning meister lubanud ta „ülekallata mingi tsementseguga“, et see kauemaks ajaks püsima jääks. Kõik kolm ajakirjanduslikku algallikat mainivad sedagi, et kuju looja härra Tõruke kavatseb samasse kaldasse raiuda veel „teisigi ilustusi“. Kuigi mitmes mainitud artiklis on juttu „Buddhast paekaldas“, on tegemist ikkagi Petseri ümbruskonnas paljanduva hästi töödeldava keskdevoni ajastu Amata lademe liivakiviga.

Tulemus on olnud ilmselt omas ajas tõesti tähelepanu äratav. Viljandi muuseumi fotol näeme üle kolme meetri kõrgust, õndsas idamaisel ilmel maailma vaatavat, lootosasendis istuvat ja „euroopalikult“ rinnal ristatud kätega Buddhat. Kahjuks pole siiani teisi dokumentaalseid tõendeid kuju olemasolust teada.

See foto ja need napid teated omaaegsetes lehtedes tekitavad mõis- tagi terve rea küsimusi nii kuju enda kui ka tema looja kohta. Kõigepealt, kes oli endine Petseri maavalitsuse tehnik härra Tõruke? Riigiarhiivis Petseri maavalitsuse palgalehti sirvides leidsin mitu maksedokumenti, mis kinnitasid väljamakseid Aleksander Tõrukesele³ mitmesuguste joonestustööde eest juulist oktoobrini 1934.⁴ Ilmselt oli ta teinud analoogilisi tellimustöid Petseri maavalitsusele juba enne kuju valmimist, et teda ajalehtedes „endiseks“ Petseri maavalitsuse tehnikuks nimetatakse, kuid need palgalehed pole säilinud. Nii on ta näiteks saanud 5. juulil 1934. aastal „väiksemate joonestustööde eest“ kolm krooni ja lisaks sellele sama aasta juulikuus veel 4,5 tööpäeva eest kokku 12 krooni ja 60 senti. Oktoobris on talle makstud kolme tööpäeva eest kokku 8.40. Aleksander Tõrukese elukohaks on juulis märgitud Petseri, Linna puiestee 9 (praegu kannab tänav улица Аллейная nime) ning oktoobris Petseri, Võru tänav 11 (praegu улица Мира).

³ Dokumentides esineb tema nimi sageli ka kujul Terruke või Tõrruke, aga ka Tõrrukene.

⁴ ERA 4893.2.20.

Kuju looja elu kohta õnnestus siinkirjutajal veel üht-teist välja selgitada. Aleksander Tõruke sündis ukj 13. juulil 1904. aastal Tabiveres hilisema Tartu maavalitsuse haridusosakonna asjaajaja, lastekaitseametniku ja baptisti jutlustaja August Tõrukese (1875–1938) perekonnas.⁵ Sünnikirje kohaselt oli tema täisnimi Aleksander Siegfried Tõrrukene.⁶ Pärast Tartu Kõrgema Linnakooli lõpetamist astus ta 1921. aastal õppima Tallinna Tehnikumi arhitektuuri erialale. Õpinguraamatu⁷ andmetel sooritas ta mitmeid eksameid ja arvestusi, kuid tehnikum jäi tal siiski lõpetamata. Tõepoolest, Aleksander Tõrukese nime ei kohta me üheski Tallinna Tehnikumi lõpetanute nimestikus (Tallinna Tehnikumi... 1993: 97–121; Tallinna Tehnikumi lõpetajad ... 2005). Ühes oma hilisemas elulookirjelduses on ta ise hariduseks märkinud „lõpetamata kõrgema“.⁸ Aastatel 1927–1928 on ta olnud ametlikult veel üliõpilane, kuigi tegeles siis joonestustöödega Põllutööministeeriumi tellimusel.⁹ Neil aegadel algas kohtusaaga tema ja ministeeriumi vahel Retla-Sinika II magistraali joonestustööde pärast, mis kestis 1929. aasta märtsini ning lõppes Tõrukese maksujõuetuks tunnistamisega.¹⁰ Juba tol perioodil vahetas ta sageli ka elukohti. 1927. aasta oktoobris elas Aleksander Tõruke Tartus aadressil Filosoofi 5, 1928. aasta augustis on ta elanud Tallinnas aadressil Suur-Karja 10-5 kellegi P. Kalami juures ja 1929. aasta alguses Pärnus aadressil Suur-Ohvitseri (praegu Auli) tänav 8. Siis töötas ta juba joonestajana Karl Janseni puutööstuses.

Petserisse asus Aleksander Tõruke ilmselt 1932. aastal, mil temast hilisema omakäelise ametliku nõukogudeaegse elulookirjelduse järgi sai Asunikude-Riigirentnikkude Põllumajandusliidu Petserimaa ehitusnõuandja.¹¹ Sellegipoolest on ta mitmes dokumendis oma tolle perioodi elukohaks märkinud Tallinna.¹² *Petseri Uudiste* andmetel leiame ta 1936. aastal tegutsemas diplomeeritud inseneri Rožansky ehitus-inseneri-

⁵ August Tõrukese kohta vt August Tõruke... 1938.

⁶ EAA 1266.1.617, lk 370.

⁷ ERA 4374.2.179.

⁸ LVMA 414 HA. 1.2977, leht 4.

⁹ ERA 32.2.4063.

¹⁰ ERA 2121.1.10772.

¹¹ LVMA 414 HA. 1.2977, leht 5; LVMA 414 HA. 1.314, leht 5.

¹² *Ibid.*

büroos.¹³ Omakäeliste elulookirjelduste andmetel elas ta Petseris ning töötas samas büroos kuni 1940. aastani. Esimesel nõukogude aastal oli ta oma ametliku eluloo andmetel juba töödejuhataja II ehitustrustis Kloogal.¹⁴

Teise maailmasõja puhkedes mobiliseeriti Aleksander Tõruke Nõukogude armeesse ja evakueeriti pealetungivate Saksa vägede eest Soome Hankosse. Taandumise käigus Hankost vangistati ta koos teiste sõduritega Russaröl ning toimetati 1942. aasta algul Tallinnasse, kus vabastati vahi alt nii nagu ka põhimõtteliselt samasuguse saatusega Kristjan Palusalu (Saabus 400... 1942; Soome sõjavangist... 1942). Sõja ajal töötas Tõruke Tallinnas ehitusfirmas Treubeck-Tretjakevitš ning peatus ajutiselt ilmselt Rataskaevu tänaval.¹⁵ Pärast sõda töötas ta mitmel ehitusega seotud ametikohal. 1950. aastatel töötas Aleksander Tõruke Harju TSN TK kolhooside ehituse osakonnas ning elas Tallinn-Nõmmel kenas *fachwerk*-majas aadressil Lõuna tänav 28-2.¹⁶ Tõrukese elu viimasel kümnendil ehitas ta enda projekti järgi maja Tallinnas Mustjõeale, enne surma jõudis ta pensionile minna. Aleksander Tõruke (Tõrrukene) suri vallalisena Tallinnas 28. mail 1966. aastal¹⁷ ning on maetud Tallinna Rahumäe kalmistule (vt tema portreed joonisel 2). Otseseid järglasi tal polnud.

Kuid miks siiski otsustas toonane Petseris elanud ja tegutsenud joonestaja just Buddha kuju liivakivipaljandisse uuristada, on üsnagi ebaselge. Ilmselt tuleb Petseri Buddha puhul näha pigem autori kunstilise eneseteotuse taotlust, mitte niivõrd religioosete vaadete kajastust. Veidi varem Eestis ja Lätis aktiivselt tegutsenud budausu

Joonis 2.
Aleksander Siegfried Tõruke

¹³ Vt [Kuulutus] . — *Petseri Uudised*, 1936, 6. nov., lk 4; [Kuulutus]. — *Petseri Uudised*, 1936, 13. nov., lk 4.

¹⁴ LVMA 414 HA. 1.314, leht 5; LVMA 414 HA. 1.2977, leht 5.

¹⁵ [Korteriotsimise kuulutus].— *Eesti Sõna*, 1942, 24. juuli, lk 5.

¹⁶ LVMA 37 HA. 1.314; LVMA 414 HA. 1.2977.

¹⁷ Surmaakt nr 1178, koostatud Tallinnas 31. mail 1966. aastal Tallinna Perekonnaseisuametis.

Pierrot Buddha põlvedel

Dale Collins

„Tahan jälle tantsida sinuga – uuesti suudelda sind!
Muretse omale pierrot kostüüm n'ng tule radää näokattes-
peole. Õs saab imeilus olema . . .“
Jundmata tüdruk kiivutas neid vidu ning Michie O'Day,
meremees ja iitlane, ei ahnad mees, kes keeldus mine-
maat, kui romantika teda meelitas . . .

„Noffim, —
Ma ei ole Eub unustas-
nud, et ja tui lisa mõis
olla oad mõeldud. Seda
ole ära isegi nii teinud
mille? Riihtuakse, kui
tunnen sind, oad tui. Tä-
na õhust on vabade inimes-
te võim. —“
Vaheldades tui-
na on mõis tui. Seda,
kui isegi pöördetis sind
jälle näha — sõnum jälle
sainda Sinuga — uuesti
sainda sind. Ma on
meid üte päästetü, kui kes-
kuni telega kaeleli pööre-
da. Riihtetis emale pierrot
i. P. S. —“
Sõnumet on tui
meid teada, kui midagi
võim tui. Seda on tui,
fartit ka tui tui. Ma
tunnen teid. —“

„Mis pois tui ning tui, see olevat teile, härra.
Ja tui tui ära.“
O'Day meelitas ümbritset, kuid kelles ei olnud rõp-
tu fegitavat, tui teolele tui.
„Kois?“ fordas ta mõttele, meelde tuletades
piltide pitta nimekirja, felleega tui elus loojamaid mõt-
letoetamaid meelekirju oli olnud. Suid felleemilist
tühkrut tui ei felleitud.
„Maagis nimi tui. Oh, ja püha Rifaal, see juba ise
tölab suudluse!“
Zema õnnelikud unistused fellestati isegiisust
armastatuga fellemeeste poolt. Suid tuiisid, fellest
tuis tuiisid, tui meelde, et too fellest tui. Kois ei
olnud unu, tui mõite tuiisid tuiisid, felle ta ammu
oli unustanud. Suid O'Day ei felleitud felleste felle-
stuga. Kes oli felleis; romantika meelilist felleis
ning oiaa teer felleis.
„Süno,“ tuiis O'Day. tui nad nägid, et tuiis
ei mõinud Rifaale, „oia felleis oia ei felle, felle ta

Joonis 3. *Jutuleht*, 6.01.1934

preester Karl Tõnisson (Karlis Tennisons või Vend Vahindra) oli selleks ajaks, kui Tõruke oma kunstitöö teostas, Baltimailt juba lahkunud. Toonaste ajalehtede andmete tuginedes ilmneb, et viimast korda külastas Vend Vahindra Petserimaad ilmselt 1927. aasta novembris. Tookord astus ta avalike esinemistega üles vähemalt Petseris (Paljasjalgne Tennisons... 1927) ja Lauras (Buddha jünger... 1927). Samas ei saa muidugi välistada, et Tõruke võis teda näha esinemas mõnes teises Eesti linnas (kasvõi näiteks Võrus) — sedavõrd intensiivne oli Vend Vahindra tegevus. Vähe- malt siinkirjutajale on paljude usutluste põhjal jäänud mulje, et peaaegu kõik tol perioodil elanud on teda vähemalt korra kusagil näinud.¹⁸

Otseselt ei tea me praegu Aleksander Tõrukese filosoofilisest ja usu- lisest maailmavaatest midagi, kuid pigem tundub, et just tehnilisest joonestamistööst jäi talle väheseks ning Buddha motiiv sobis hästi liiva- kiviseina tahumiseks just esteetilistel ja tehnilistel kaalutlustel.¹⁹ Liia- tigi oli Buddha 1930. aastatel ajaviitekirjanduses piisavalt „populaarne kuju“ — nii näiteks ilmus 1934. aasta esimeses *Jutulehes* Dale Collins'i illustreeritud lugu „Pierrot Buddha põlvedel“ (Collins 1934; vt joonis 3).

¹⁸ Käesoleva kirjutise autor on Karl Tõnissoni ehk Vend Vahindraga seonduvat uurinud juba üle 20 aasta (vt nt Talts 2009, Talts 2015).

¹⁹ Lähedasele seisukohale on siinkirjutajast sõltumata jõudnud näiteks ka Kalle Lõuna (Kalle Lõuna e-kiri käesoleva kirjutise autorile 11. augustist 2019).

Samas ei saa täielikult välistada ka maailmavaatelisi motiive. Kust võis Tõrukene oma Buddha jaoks eeskujusid leida, on praegu juba keeruline kindlaks teha. Samas ei ole isegi rinnal ristatud kätega Buddha budistliku kunsti ajaloole täiesti võõras motiiv. Sri Lankal 12. sajandist pärinevas Gal Vihara kaljutemplis on üks niisugune rinnal ristatud

Joonis 4. Buddha kuju Gal Vihara kaljutemplis Sri Lankal. Foto: *Wikipedia*

kätega erandlik Buddha kuju esindatud (vt joonis 4). Pigem tundub siiski, et Aleksander Tõrukese eeskujud võisid pärineda ikkagi raamatutest või isegi ajakirjandusest.

Huvitav on seegi, et umbes samal ajal graveeris pallaslane Elsa Põld Lõuna-Eestis Õisu jõeoru liivakivipaljandisse Vidva oja äärde samalaadne bareljeefi „Veekandja neitsi“, mis on tänaseni osaliselt säilinud (vt Seil 2004). Kas nende kahe projekti vahel võis olla mingi seos (ehk siis kumb neist võis olla teisele eeskujuks), jääbki ilmselt üksnes spekulatsiooniks. Välistada seda ju ei saa, kuid samas puuduvad meil ka igasugused tõendid, mis võimaldaksid midagi seesugust väita.

Kuid mis siis ikkagi sai Aleksander Tõrukese loodud Buddha kujust edasi? Tundub, et skulptori mõte bareljeef üle kallata „mingi tsemendiseguga“ („Buddha“ paekaldas... 1934) jäigi soovunelmaks nii nagu ka tema plaan raiuda liivakivikaljusse teisi figuure.

Viimane väljaütlemine võis olla mõeldud ka lihtsalt Petseri kloostri seotud usuringkondade rahustamiseks. Petseri kloostri ajalugu just sel perioodil põhjalikumalt uurinud Kalle Lõuna hinnangul olid Petseri kloostriis siis keerulised ajad ja talle ei meenu, et „paganluse ilmingute“ vastu oleks aktiivsemalt sõna võetud.²⁰ Samas kinnitavad *Petseri Uudised*

²⁰ Kalle Lõuna e-kiri käesoleva artikli autorile 11. augustist 2019.

1935. aastal, et Buddha kuju on mõne inimese jaoks endiselt märkimisväärne turismiobjekt (Eelpühadine Petseri ja petserlane pühade ajal 1935), kuid pigem siis lihtsalt kurioosse artefakti kui millegi enamana.

Hilisemal ajal on „Bogdanovka Buddhat“ meenutanud möödaminnes Karin Hallas-Murula (Hallas 1993), kellele sattus kunagi kätte vastav *Petseri Uudiste* number („Buddha“ paekaldas... 1934).²¹ Sama artiklit on sel sajandil refereerinud võrokeelses ajalehes *Uma Leht* ka ajakirjanik Lauri Linnamäe (Linnamäe 2004). Tundub, et kuju võis hävineda või jääda vaikselt lagunema juba sõja ajal, sest sõjajärgsest perioodist ei ole kuju olemasolule vähemalt siinkirjutajal õnnestunud leida vähimatki vihjet. Nõukogude ajal on Petseri elanikkond muidugi suurel määral muutunud ning kui kuju oleks ka veel nõukogude ajal mõnda aega säilinud, siis ilmselt teaksid linna praegused elanikud ja nende järeltulijad kunagisest Buddha bareljeefist märgatavalt enam.²²

Patškovka orus on mitu liivapaljandit, mis on piisavalt kõrged ja sobiksid põhimõtteliselt Petseri Buddha-laadse kunstitöö võimalikuks asukohaks. 2019. aasta suvel inspekteerisid Patškovka orgu siinkirjutaja palvel Università Ca' Foscari Venezia uurijad Olga Pelitšenko ja Valeria Kolossova.²³ Ühte niisugust paljandit nad ka pildistasid (vt joonis 5), kuid ilmselt pole ikkagi tegemist kohaga, kus Petseri Buddha asetses.²⁴ Teine tõenäolisem koht, kus Buddha kuju paikneda võis, asub jõe paremkaldal linnast raudteejaama viivast teel (praegu улица Вокзальная) olevast sillast mõnevõrra ülesvoolu. Seal kunagi olnud veski omaaegne foto on ära trükitud näiteks Mare Piho raamatus *Petseri — 20. sajandi väike Euroopa linn* (Piho 2013: 209). Fotol on isegi näha tükike jõe-

Joonis 5. Liivakivipaljand Patškovka orus — tõenäolisest Buddha bareljeefi asukohast ülesvoolu. Foto: Olga Pelitšenko

²¹ Karin Hallas-Murula e-kiri käesoleva artikli autorile 29. augustist 2019.

²² Sama mõtet väljendas oma kirjas (10.10.2019) käesoleva kirjutise autorile ka 1959. aastast alates Petseris elanud ja töötanud Kiira Matvejeva.

²³ Olga Pelitšenko e-kiri käesoleva artikli autorile 21. augustist 2019.

²⁴ Telefonivestlusest Aare Hörnaga (5. oktoobril 2019) selgus, et mõned Petseri kodu-uurijad peavad siiski just seda kohta võimalikuks bareljeefi paiknemise kohaks.

äärset paljandit. Petseris 1930. aastatel ja sõja ajal lapsepõlve veetnud Dolorice Raud väidab samuti, et just selles kohas asus Buddha bareljeef, mida ta paraku vaid väga ähmaselt mäletab.²⁵ Mare Piho andmetel on Petseri paljandite juurest ja paljanditelt võetud aja jooksul palju liiva, mistõttu varingud on sealkandis üsna tavalised olnud.²⁶ 1970. aastatel hukkus ühes varingus Patškovka lisajõe Kamenka ääres koguni kaks last.²⁷ On täiesti võimalik, et üks sarnastest varingutest võis hävitada ka Petseri Buddha. Seega on praegu veel liialt vara tulla välja kindlate väidetega Petseri Buddha asukohast.

See on ka paraku kõik, mida me praegu Petseri Buddhast ja tema loojast teame. Pole välistatud, et juba lähemal ajal ilmub päevavalgele mõni lisainfokilluke, mis meil ter-vikpilti selgemalt näha aitab. Tegelikult on see isegi üsna tõenäoline. Ja kuigi Petseri Buddhast ei pruugi olla väga otsest seost budismiideede levikuga Eestis, on tegemist vaieldamatult ühe eripärase seigaga meie kultuuriajaloo. Omal kombel kõneleb seegi episood Buddha kui persooni tähtsusest 1920. ja 1930. aastate Eestis (vrldl ka muuhulgas joonis 6).

Joonis 6. Lumest tehtud Buddha kuju Pioneeripataljoni liuvälja ääres jaanuaris 1928. Foto: (*Eesti kaitseväge album Eesti Sõjakuuseumi (Kindral Laidoneri Muuseum) kogus (KLM ET 1814 FAA).*)

²⁵ Telefonikõne Dolorice Rauaga 27. septembril 2019.

²⁶ Mare Piho e-kiri käesoleva artikli autorile 4. septembrist 2019.

²⁷ Jaanus Piirsalu e-kiri käesoleva artikli autorile 22. augustist 2019; Mare Piho e-kiri käesoleva artikli autorile 8. septembrist 2019.

Kirjandus

- A u g u s t T õ r u k e... 1938 = August Tõruke † 1938. — *Postimees*, 5. märts, lk 4
- B u d d h a j ü n g e r ... 1927 = Buddha jünger Lauras. *Elu: Võru-Valga-Petseri-maa töörahva häälekandja*, 3. dets. lk 3
- B u d d h a k u j u ... 1934 = Buddha kuju Petseris. — *Elu: Võru-Valga-Petseri-maa töörahva häälekandja*, 16. juuni, lk 3
- „B u d d h a“ p a e k a l d a s 1934 = „Buddha“ paekaldas: Kuju on õnnestunud hästi. Rohkesti külastajaid. — *Petseri Uudised*, 16. juuni, lk 1
- B u d d h a r a i d k u j u ... 1934 = Buddha raidkuju „põrguseinal“. — *Vaba Sõna*, 14. juuni, lk 4
- C o l l i n s, Dale 1934. Pierrot Buddha põlvedel. — *Jutuleht*, 6. jaan, lk 1–2, 4, 11
- Eelpühadine Petseri ja petserlane pühade ajal 1935. *Petseri Uudised*, 7. juuni, lk 3
- H a l l a s, Karin 1993. Jugulinn Petseri. — *Sirp*, 13. august, lk 8–9
- L i n n a m ä e, Lauri 2004. Buddha paekaldan. — *Uma Leht*, lehekuu 11. päiv, lk 3
- P a l j a s j a l g n e T e n n i s o n s ... 1927 = Paljasjalgne Tennisons esines Petseris kõnega. = *Võru Teataja*, 26. nov., lk 2
- P i h o, Mare 2013. *Petseri — 20. saj väike Euroopa linn*. Tallinn: Tänapäev
- S e i l, Liisi 2004. Õisu jõeoru liivakivipaljandid pakuvad looduses käijatele põnevaid üllatusi. — *Sakala*, 4. nov., lk 6–7
- S a a b u s 4 0 0 ... 1942 = Saabus 400 eestlast-sõjavangi. — *Eesti Sõna*, 3. jaan., lk 6
- S o o m e s õ j a v a n g i s t ... 1942 = Soome sõjavangist saabunud eestlaste nimed. — *Postimees*, 5. jaan., lk 2
- T a l t s, Mait 2009. Vend Vahindra ja tema õpilase Friedrich V. Lustigi ühisest teekonnast. — *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi Aastaraamat 2009/2010*. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselts, 2010, lk 43–58.
- T a l t s, Mait 2015. Karlis A. M. Tennisons and Friedrich V. Lustig — the first ‘practicing’ Buddhist in Estonia. — *When Gods speak: Researches and Reflections on Religious Phenomena and Artefacts. Studia in honorem Tarmo Kulmar*. Editors Peeter Espak, Märt Läänemets and Vladimir Sazonov. (Studia Orientalia Tartuensia, Series Nova, Vol. 6.) Tartu: University of Tartu Press, 2015, pp. 379–405.

Tallinna Tehnikumi ... 1993 = Tallinna Tehnikumi ja Tallinna Tehnikaülikooli ajalugu 1918–1944. Koostanud Aiki Tibar, vastutav toimetaja Anne Talts. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus

Tallinna Tehnikumi lõpetajad ... 2005 = Tallinna Tehnikumi lõpetajad ja lõpuprojektide teemad 1918–1936. — *Tallinna Tehnikum 70*. Koostanud Uno Liiv. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, lk 97–121